

ENTREVISTA ALBERT GARCIA ESPUCHE

“Eliminar drets amb el pretext de fer més segura la situació és un engany majúscul”

Albert García Espuche és historiador i arquitecte, un excel·lent coneixedor de Barcelona i del sistema d'interdependència amb les ciutats i entorns naturals que l'envolten a l'Edat Moderna així com les actes notariais com a font històrica. En aquesta entrevista parlarem amb ell sobre les epidèmies de pesta que assolaren aquella societat.

1. Quan la pesta de 1651 arriba a Barcelona es produeixen dos fets rellevants: ja feia gairebé un any que se'n tenien notícies de la seva proximitat i l'anunci de la seva presència s'intentà ocultar. Davant la COVID-19, que viatja avui a alta velocitat, les autoritats no van veure la seva proximitat. Què en penses?

La incompetència de les autoritats es pot arribar a entendre en situacions sense precedents, com la de la COVID-19. Allò realment greu és que amaguin informació a la població, com quasi sempre fan els diversos poders en tots els períodes, amb el pretext, en especial, de no alarmar la gent, de no crear pànic.

De fet, tracten la gent com a menors d'edat, com a persones incapaces de gestionar les seves pròpies vides i de prendre decisions raonables per sí sols.

2. La documentació històrica que es conserva als arxius notariais fa paleses les actituds ciutadanes davant la malaltia epidèmica. Hi havia un component social i econòmic evident: qui era solvent afrontava la pesta amb més mitjans. Pot semblar que la COVID-19 ens afecta a tots per igual, però creus que la condició socioeconòmica continua sent determinant?

A Barcelona, durant les pestes medievals i modernes, els rics surten millor parats, entre d'altres coses perquè s'escapen a les seves torres d'esbarjo i propietats rurals. Els pobres, en canvi, no tenen on anar ni de què viure fora de la ciutat. Ara fa ja força anys vaig analitzar els efectes del contagi terrible de 1651, i no va resultar difícil establir una correlació entre el nivell socioeconòmic baix dels carrers pobres i la incidència forta de la pesta.

L'estudi sobre el carrer Montcada medieval i modern, fet a l'obra *La gent del carrer Montcada...*, ha aportat noves dades. Mostra que durant les epidèmies de pesta alguns veïns que gaudien d'una condició social i econòmica alta es quedaven a la ciutat i morien per causa de l'epidèmia. Cal tenir en compte que moltes persones benestants, en especial els mercaders, dirigien els seus afers des de Barcelona, i no volien abandonar la població.

Avui en dia, la condició socioeconòmica també compta, a través de la densitat elevada de població dels barris desfavorits, de la necessitat imperiosa de treballar per no passar gana o d'altres factors. El cas dels Estats Units és ben conegut i emblemàtic, però, en general, a tot

arreu les classes desfavorides són les que pateixen els efectes econòmics més greus. Els primers estudis sobre el cas barceloní ho confirmen també: els barris de menor nivell econòmic han resultat més afectats.

Les crisis intencionades (les financeres, etc.) i les accidentals (desastres "naturals", pandèmia, etc.) tenen les mateixes conseqüències: augmentar les diferències entre rics i pobres.

3. Com deies, també hi havia persones valentes i responsables que romanien a la ciutat durant la pesta, guanyant dignitat. En temps de COVID-19 hem escoltat el terme "treballadors essencials". De sobte ens adonem de la nostra fragilitat? Creus que aprendrem a valorar tot això quan es derroti la COVID-19?

Puc donar alguns exemples que tinc ara molt presents, pel treball recent sobre el carrer Montcada. Durant la pesta de 1558 es van publicar a Barcelona crides per tal que els metges i els cirurgians no marxessin de la ciutat i ajudessin a fer front a l'epidèmia. La majoria va complir.

En canvi, durant el contagi de 1589, el doctor en medicina Joan Francesc Rossell va abandonar la ciutat, una conducta que li va costar la inhabilitació com a metge. Això no li va impedir, però, publicar l'any 1632, com a expert en epidèmies i sense cap vergonya, la important obra *El verdadero conocimiento de la peste, sus causas, señales, preservación y curación*.

Aquell mateix 1589, els diputats deixaren la ciutat, fugint del contagi. Per contra, els consellers de Barcelona, amb el conseller en cap al davant, van romandre a la població. Una decisió que els va honorar i que els conciutadans van valorar molt.

Cal dir que, ateses les condicions del període, resultava meritòria l'actitud valenta dels metges i cirurgians que decidien mantenir-se en els llocs afectats per combatre la infecció. El 1651, el cirurgià Cristòfol Viguer va morir a Barcelona per haver tractat els malalts de pesta, tal com els va passar a d'altres col·legues seus que es quedaren a la ciutat.

En un àmbit més general i respecte de la capacitat per aprendre de les crisis i per canviar, em sembla que l'experiència no permet ser gaire optimistes. Tinc ben present el que ha passat en una qüestió crucial. L'any 1998 vaig comissariar al CCCB l'exposició *La Ciutat Sostenible*, on quedaven plantejats els problemes de sostenibilitat del planeta i la necessitat de corregir urgentment la situació. Els 22 anys següents no s'ha fet gaire cosa en aquesta direcció.

Ni tan sols els fets mediambientals alarmants produïts des d'aleshores, amb el desgel creixent dels pols i altres desastres terribles, han provocat una reacció global i eficaç. El problema és ara molt pitjor que a finals del segle passat.

4. L'arribada de la pesta exacerbava les penúries i la pobresa i també certes accions delictives. Aleshores, com ara, s'ha parlat del bon govern. És ara un bon moment per construir una democràcia més participativa o pel contrari, per renunciar a drets en nom de més seguretat?

Eliminar drets amb el pretext de fer més segura la situació és un engany majúscul. L'augment de la seguretat només serà raonable si s'aconsegueix més poder per a les classes populars.

Cal triar quina mena de seguretat volem tot plegats i evitar que les opcions les decideixin els que fan negoci amb ella. Ja ens han imposat prou barbaritats amb el pretext de "protegir-nos". Sabem, per exemple, que un avió de combat costa igual que 3.200 llits d'unitats de cures intensives. Ara, després de l'increment produït per raó de la pandèmia, Catalunya en té 2.000.

Comparacions com aquesta reben sempre, per part del poder i dels seus servidors, la qualificació automàtica de demagògiques, però són ben il·lustratives i ens haurien de fer pensar per tractar de canviar la situació.

5. El detall que proporcionen els inventaris de bens als protocols notariais els converteixen en una font que permet fer fotografies ben precises del transcurs de la pesta, a partir de les diferents accions i actituds humanes. Creus que les llargues temporades de pesta a la ciutat i les seves visites freqüents van forjar una mentalitat ciutadana, una consciència de lluita i vulnerabilitat?

La freqüència de pestes i d'episodis bèl·lics creava un ambient estructural d'inseguretat. Això es feia evident, per exemple, en els contractes de lloguer, que incorporaven clàusules referides als possibles esdeveniments negatius que podien presentar-se en el futur immediat.

Una vegada acabada la pesta de 1589, es diu que:

"Van les cases, tant de lloguer com de vendes, tan barates per raó de la poca gent que queda, que la casa que abans es llogava per 20 lliures ara la deixen per 12 o 14 lliures, i encara no es troba qui la llogui".

El 1593, l'empremta de la pesta encara tenia efectes en alguns contractes de lloguer. Així, Julià de Navel va llogar el seu habitatge, per tres anys, al mercader Francesc Sala, i en el document es va incloure una clàusula que acordava no cobrar la renda en cas de pesta.

Sembla que, per causa de la pandèmia actual, podem patir una situació semblant d'inseguretat estructural.